

היום נלמד בעזרת ה':

בבא קמא דף י

(בעמוד הקודם)

הגמרא עוסקת בחומרות שיש באבות הנזיקין השונים

חומר בשור מבכור, חומר בכור מבשור: יש דינים חמורים יותר ב'שור' (כלומר ב'קרן') מאשר ב'כור', ויש דינים חמורים יותר ב'כור' מב'שור.

'שור' חמור יותר - שאם השור נגח אדם משלם כופר. ואם נגח עבד משלם לאדונו שלושים כסף. וכשנגח אדם והרגו והשור חייב סקילה - משעה שנפסק דינו בבית דין לסקילה השור אסור בהנאה. ודרך השור לילך ולהזיק. מה שאין כן בור שאינו חייב על מיתת אדם ('שור ולא אדם'). והבור מותר בהנאה. ואין דרכו ללכת ולהזיק.

חומר בכור מבשור: הבור תחילת עשייתו גורמת לנזק. והוא מועד מתחילתו. מה שאין כן שור שקיומו בעולם אינה לנזק. ובתחילה הוא תם עד שיעידו בו ויעשה מועד.

מסרו לחרש שוטה וקטן חייב: מסר שור לחרש שוטה או קטן שישמרו עליו, והשור הלך והזיק - חייב הבעלים לשלם את הנזק, משום שנחשב הדבר לפשיעה (כפי שלמדנו בעמוד הקודם).

מה שאין כן באש: שאם הרגה אדם - הבעלים פטור, ממה נפשך: אם האדם יכל לברוח ולא ברח - הוא אשם בהריגת עצמו, ואם הוא היה קשור - בעל האש חייב מיתה וממילא הוא פטור על תשלום הנזק כי הדין הוא 'קם ליה בדרכה מיניה' (= תעמיד אותו על העונש החמור, דהיינו על עונש מיתה ולא על עונש ממון).

ואם מסרה לחרש שוטה וקטן - פטור (כפי שלמדנו בעמוד הקודם; לדעת ר"ל כשמסר גחלת, ולדעת רבי יוחנן אפילו כשמסר שלהבת).

חומר בכור מבאש... מה שאין כן באש: שאין תחילת עשייתה לנזק, אלא אם כן לא שומרים עליה והיא הולכת ומתפשטת.

בין דבר הראוי לה בין דבר שאינו ראוי לה: יתבאר להלן בגמרא. וכן 'מה שאין כן בכור' יתבאר להלן.

קושיא: וליתני חומר בשור מבכור וכו': שור שנגח כלים ושבר אותם - חייב, אבל בור שנפל לתוכו כלים - פטור ('חומר ולא כלים').

תירוץ: הא מני רבי יהודה וכו'.

קושיא: אי רבי יהודה אימא סיפא: אם כן בסיפא של הברייתא 'חומר באש מבכור' שהאש מועדת לאכול 'בין דבר הראוי לה ובין דבר שאינו ראוי לה' פירוש: 'דבר הראוי לה' - עצים שהדרך להבעיר בהם אש, 'דבר שאין ראוי לה' - כלים שאין דרך להבעיר אש על ידי כלים. ובכל אופן חייב על שריפת כלים. מה שאין כן בכור שאינו מועד ל'דבר שאינו ראוי לו' דהיינו כלים.

ואם הברייתא כדעת רבי יהודה, הרי רבי יהודה כן מחייב על כלים בכור!

אלא לעולם רבנן היא: הברייתא כדעת רבנן שפוטרים על כלים בכור. ומה שהקשינו מדוע לא כתבה הברייתא 'חומר בשור מבכור' (ששור שנגח כלים חייב ואילו בור שנפל לתוכו כלים פטור)?

התשובה היא שהתנא של הברייתא שייר באמת את הדין הזה.

קושיא: מאי שייר דהאי שייר: מה עוד שייר התנא בכדי שנאמר שהוא שייר גם את זאת? (כי אין דרך התנא לשייר רק דבר אחד, ורק אם יש לו יותר מדבר אחד לשייר - הוא משייר אותם).

תירוץ: שייר טמון: התנא היה צריך לכתוב גם 'חומר בשור ובור מבאש' שאם נגח שור שק שבתוכו כלים - חייב, וכן אם נפל לבור חומר שעליו שק תבואה - חייב. אבל אם שרף גדיש של חבירו ובתכו שק כלים או תבואה - פטור כי ישנו דין שבאש פטור על דבר טמון ומכוסה.

איבעית אימא: הברייתא היא כן כדעת רבי יהודה, ולכן לא קשה מדוע התנא שייר 'חומר בשור מבכור' כי אין באמת חומרא כזו שהרי גם בכור חייב על הכלים. ומה שהקשינו: אם כן 'חומר באש מבכור' שהיא אוכלת דברים שאין ראויים לה דהיינו כלים, מה שאין כן בכור שלכאורה פטור מכלים. התשובה היא: כוונת הברייתא שהאש אוכלת 'דברים שאינם ראויים לה' - ל'ליחכה נירו וסכסכה אבניו'. שאם האש הזיקה דבר שאין דרכה להזיק כגון שליחכה את החרישה בשדה של חבירו

וקלקלה את החרושה, או שהשחירה את האבנים - חייב לשלם. מה שאין כן בבור שהוא לא מזיק את הקרקע או אבנים (תוספות).

מתקיף לה רב אשי: מדוע לא כתבה הברייתא 'חומר בשור מבכור' לענין פסולי המוקדשין.

דהיינו שור שהוקדש לקרבן, ונפסל מלהקרבה, ופדו אותו. אם נגח אותו שור - חייב (משום שאחרי שהוא נפדה הוא כבר אינו הקדש ונקרא "כִּי יִגַּח שֹׂר אִישׁ אֶת שֹׂר רָעָהוּ"). אבל אם הוא נפל בבור - פטור, משום שבכור נאמר "בְּעַל הַבּוֹר יִשְׁלַם.. **וְהָמַת יְהִי לּוֹ**" ואילו שור פסולי המוקדשין שמת, צריך לקבור אותו ואסור להנות מנבלתו (כגון להאכילה לכלבים).

אי אמרת: אם נאמר שהברייתא אליבא דרבנן אין קושיא, כי כמו שהתנא שייר טמון וכלים כנ"ל, הוא שייר גם שור פסולי המוקדשין. אבל אם נאמר שהברייתא אליבא דרבי יהודה קשה: כי לדעת רבי יהודה התנא לא שייר כלים בבור כי בכל מקרה פטור עליהם, וכן לא שיר טמון באש כי לדעתו חייב עליה. ונמצא שהתנא שייר רק את שור פסולי המוקדשין. ואם כן קשה 'מאי שייר דהאי שייר' - מה עוד הוא שייר?

תירוץ: שייר דש בנירו: אם השור דש וקלקל את ניר החרושה של חבירו - חייב (וזוה נחשב ל'קרן' משום שהשור מתכוין לכך כי הוא מלומד בדישה, וזוהי הגדרת קרן ש'כוונתה להזיק'). אבל בבור לא שייר היזק בקרקע.

דחיה: אי משום דש בנירו וכו': הרי התנא כבר כתב בתחילה ששור 'דרכו לילך ולהזיק' וכלול בזה כל סוגי הנזקים כולל דש בנירו, ולכן אין כאן שוור.

*

תנו רבנן: הברייתא מבארת את דברי המשנה שאם הכשרתי מקצת נזקו של איזה מזיק - התחייבתי בתשלומי הנזק שנגרם מכך כאילו הכשרתי את כל המזיק. כיצד? אדם אחד חפר בור בעומק ט' טפחים (שהוא ראוי רק להזיק ולא להמית) ובאתי והוספתי לחפור עוד טפח אחד ובכך השלמתי את הבור לעומק עשרה (הראוי גם להמית) - אני חייב. עד כאן הברייתא.

וזלא כרבי: הברייתא הזו חולקת על רבי המובא בברייתא אחרת. לדעת רבנן האחרון חייב בין על 'נזקין' אם שור נפל בבור וניזוק, ובין על 'מיתה' אם שור נפל ומת. לדעת רבי אם השור מת - רק האחרון חייב כי הראשון לא גרם כלל לבור.

להזיק במיתה, ורק האחרון שהוסיף את הטפח העשירי גרם לכך. אבל אם השור רק הוזק - שניהם צריכים לשלם.

הברייתא שביארה את משנתנו חולקת על רבי, משום שהיא סוברת שהמשלים בור לעשרה נחשב כמכשיר את כל המזיק וממילא הוא חייב גם על נזקין.

דחיה: רב פפא אמר: הברייתא אליבא דכולי עלמא, כי היא מדברת רק לגבי מיתה, שבזה כולם מודים שרק האחרון חייב.

איכא דאמרי: נוסח אחר בדברי הגמרא. לאחר שהביאה הגמרא את הברייתא המבארת את משנתנו. היא מבררת: לימא דלא כרבי? - לכאורה הברייתא הזו אינה כרבי. ועל כך מתרץ רב פפא.

מתקיף לה רבי זירא: ותו לא? האם אין עוד מקרים שיכלה הברייתא להביא כביאור למשנתנו - שהמכשיר מקצת הנזק נחשב למכשיר את כל הנזק?

מסר שורו לחמשה בני אדם: ואחד מהם הלך ולא שמר עליו - רק הוא חייב אם השור הזיק. וזהו 'המכשיר מקצת נזקו שחייב כאילו הכשיר כל נזקו'!

דחיה: היכי דמי: איך מדובר? אם בלעדיו לא היה השור נשמר, כי הוא שור מסוכן שצריך חמשה אנשים שישמרו עליו ביחד - פשיטא שרק הוא חייב כי בלעדיו אין כלל שמירה לשור! ואין זה מתאים לדברי המשנה 'הכשרתי מקצת נזקו' כי הוא הכשיר את כל הנזק. (ודוקא בבור החופר את הטפח העשירי נחשב מכשיר 'מקצת' הנזק. משום שהחופר הראשון שחפר את הט' טפחים יצר בור שמזיק, והבור הזה מסייע לחופר השני במיתת השור, כי השני רק משלים את ההיזק של הבור עד שהשור מת בו).

ואם בלעדיו השור נשמר - פשיטא שהוא צריך להיות פטור, כי הוא לא עשה כלום! ולכן הגמרא דוחה את האפשרות הזו כי היא איננה נכונה.

מתקיף לה רב ששת והאיכא מרבה בחבילה: אדם אחד הדליק אש ובא חבירו והוסיף חבילות עצים לאש, ובכך גרם שהיא תתפטט לגדיש הסמוך ותשרוף אותו - השני חייב. וזהו מקרה שיכלנו לבאר בדברי המשנה 'הכשרתי מקצת נזקו' כי השני לא יצר את כל האש אלא רק הוסיף לה עצים.

דחייה: היכי דמי: איך מדובר? אם בלעדיו האש לא היתה מתפשטת אלא דועכת - פשיטא שהשני חייב כי הראשון לא עשה כלום. (מה שאין כן בבור כאמור, שהחופר הראשון גרם את רוב הנזק שהביא למיתה, והאחרון רק השלים אותו).

ואם בלעדיו האש היתה מתפשטת - הוא לא עשה כלום, ועליו להיות פטור! ולכן הגמרא דוחה גם את זה.

מתקיף לה רב פפא: חמישה אנשים ישבו על ספסל, ובא אדם אחר וישב גם הוא על הספסל ואז הספסל נשבר - האחרון חייב. ואמר על כך רב פפא: כגון שבא 'פפא בר אבא' שהיה שמן וישב על הספסל. לכאורה היה אפשר לבאר את משנתנו במקרה כזה.

דחייה: היכי דמי וכו': כנ"ל. אם בלעדיו הספסל לא היה נשבר - פשיטא שהוא חייב, ואין זה דומה לבור כי כאן הוא עושה את כל הנזק, ושם שניהם שותפים כי הראשון גרם לרוב הנזק וכנ"ל.

סוף סוף מתניתא היכי מתרצא: איך ניישב את הברייתא הזו של חמישה אנשים? [להבדיל משני המקרים הקודמים שניסתה הגמרא לתרץ והקשתה עליהם שהם לא כתובים בברייתא, ולכן אין צורך ליישב אותם].

והתשובה: שבלעדיו הספסל היה נשבר תוך שעתיים, ובגלל שהוא התיישב עליו הוא נשבר תוך שעה. והחידוש בברייתא שרק הוא חייב, כי החמישה אומרים לו: אם לא היית מגיע היינו יושבים עוד קצת וקמים, אבל בגללך הספסל נשבר.

קושיא: ולימא להו: מדוע האחרון לא יכול לטעון להם: היה עליכם לקום מיד מהספסל כשהתישבתי עליו, וכשלא קמתם נמצא שכולנו שותפים בנזק, כי המשקל הכולל של כולנו גרם לשבירת הספסל ולא רק המשקל שלי?

לא צריכא: אלא מדובר שהאחרון לא ישב על הספסל, אלא הוא עמד על הקרקע ונסמך על החמשה אנשים שישבו עליו ולא נתן להם לקום. (ולכן אמר רב פפא שמדובר באדם שמן כגון פפא בר אבא - כדי לבאר שמדובר באדם שמן שיכול למנוע מחמשה אנשים לקום מהספסל. תוס'). ונמצא שהם לא עשו כלום, ורק הוא שבר את הספסל בכך שנשען עליו. והחידוש בדברי הברייתא ש'כוחו' נחשב כ'גופו'.

ותו ליכא? והא איכא... הכוהו עשרה בני אדם: עשרה בני אדם היכו בן אדם בבת אחת - כולם פטורים, כי לא ידוע מי הרג אותו. אבל אם הם היכו אותו בזה אחר זה - לדעת רבנן כולם פטורים כי נאמר "וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת יוּמָת" רק מי שהרג את כל הנפש חייב מיתה ולא מי שהשתתף בהריגת מקצת הנפש. לדעת רבי יהודה בן בתירא האחרון חייב כי "כָּל נֶפֶשׁ" הכוונה לכלשהו מהנפש.

אם כן לדעת רבי יהודה בן בתירא יש מקרה שאדם עשה מקצת מהנזק והוא חייב על כל הנזק.

תירוץ: בקטלא לא קמיירי: המשנה שלנו מדברת על חיובי נזיקין, ולא על חיובי עונש מיתה.

ואיבעית אימא: הברייטא לא רוצה להעמיד את המשנה כשיטה אחת במחלוקת.

קושיא: ולא?: והרי הברייטא העמידה את המשנה כדעת רבנן ודלא כרבי?

תירוץ: דלא כרבי וכרבנן מוקמינן וכו': להעמיד את המשנה כדעת רבים (רבנן) ולא כדעת יחיד (רבי), זה בסדר. אבל להעמיד את המשנה כדעת יחיד (רבי יהודה בן בתירא) ולא כרבנן, זה לא בסדר.

*

חבתי בנזקו לא קתני: מלשון המשנה שהמזיק חייב 'בתשלומי' הנזק - מדוייק שהוא רק משלים את הסכום של הנזק אך לא משלם את כל הבהמה. דהיינו אם נפל שור בבור ומת, בעל הבור לא צריך לשלם לבעל השור את כל הסכום ששווה השור ולקחת לעצמו את הנבילה (ולהתעסק במכירתה), אלא הניזק מוכר את הנבלה והמזיק משלים לו את הסכום שהיה שווה השור בניכוי הנבלה.

תנינא להא: וכך שנינו גם בברייטא.

מנא הני מילי: מה המקור בתורה לדין הזה?

מכה נפש בהמה ישלמנה: נאמר "וּמִכָּה נֶפֶשׁ בְּהֵמָה יִשְׁלַמְנָהּ נֶפֶשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ". ודורשים: "ישלמנה" כלומר ישלים את מותר הנזק מלבד הנבלה.

אם טרופ יטרף: נאמר "אם טָרַף יִטְרֹף יִבְאֶהוּ עַד הַטְּרָפָה לֹא יִשְׁלֹם". ודורשים: אם השור יטרף בפשיעת השומר שכר, יביא השומר את כל תשלומי הנזק עַד הטרפה - כלומר לא כולל דמי נבלת הטרפה, שאותה לוקח הניזק ומטפל במכירתה.

והמת יהיה לו: נאמר "שְׁלֹם יִשְׁלֹם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ". השור המת הולך לניזק. וכך נאמר בבבלייתא שנשנית בבית מדרשו של חזקיה. והבבלייתא מקשה: מדוע אתה אומר שהמת הולך לניזק, אולי פירוש הכתוב שהוא הולך למזיק? ומתרת: 'לא כך היה'.

ומבאר אב"י: אם כוונת הפסוק היתה שהמת הולך למזיק - מדוע צריך לכתוב 'והמת יהיה לו', והרי פשוט שאם הוא משלם שור תחת השור הוא מקבל את הנבלה? אלא בהכרח שהמזיק לא משלם את דמי הנבלה, וכוונת הפסוק שהמת יהיה לניזק וסכום הנבלה מקוזז משתלומי המזיק.

וצריכא: את שלושת הפסוקים הנ"ל.

אם היה כתוב רק ב'מכה בהמה' שהמזיק לא משלם את הנבלה - היינו חושבים שדוקא שם הקילה התורה משום שזהו מקרה לא שכיח שאדם יכה בהמה ויזיק אותה. אבל בטריפה שנגרמה מחוסר שמירה שהדבר מצוי - השומר יתחייב לשלם גם את הנבלה ולטרוח בעצמו במכירתה. ולכן כתוב גם הפסוק השני.

ואי אשמעינן טריפה: ואם היה כתוב רק הפסוק של טריפה - היינו חושבים שדוקא שם התורה הקילה משום שהשומר לא התכוין להזיק, אלא הנזק נגרם ממילא מחמת חוסר שמירתו. אבל במכה בהמה שהוא הזיק בידיים הוא יצטרך לשלם גם את הנבלה. קמ"ל.

ואי אשמעינן הני תרתי: ואם היו כתובים שני הפסוקים הללו בלבד - לא היינו לומדים לשור שהרג שור. כי היינו חושבים דוקא שם שיש חיסרון: או שהנזק נגרם מאליו או שהדבר לא שכיח, לכן הקילה התורה על המזיק. אבל בשור שהרג שור שהדבר שכיח וגם הוא לא ממילא (כי השור מזיק בכוונה) - לא. קמ"ל.

ואי אשמעינן המת יהיה לו: ואם היה כתוב רק הפסוק של שור שנגח שור - היינו חושבים שדוקא שם התורה הקילה כי זהו 'ממון' שהזיק. אבל במכה בהמה שהאדם הזיק בגופו, וכן בשומר שכר שפשע ולא שמר נחשב הדבר שהזיק בגופו, ואם כן הם יצטרכו לשלם גם את הנבלה. קמ"ל.

א"ל רב כהנא לרב: וכי אם לא היה כתוב 'והמת יהיה לו' לא היינו ידועים שהמזיק לא צריך לשלם על הנבלה? והרי אם יש למזיק כמה נבלות הוא יכול לשלם בהם את כל הסכום של הנזק, כפי שלמדנו לעיל "ישיב' לרבות אפילו סובין'. ואם כן את הנבלה של הנזק עצמו צריך לומר שהוא יכול לשלם איתה (כלומר להוריד את ערכה מסכום הנזק)?

תירוץ: לא נצרכא אלא לפחת נבלה: באמת לגבי הנבלה עצמה אין צורך בפסוק. החידוש בפסוק הוא שאם הנזק לא מכר את הנבלה מיד לאחר שמתה, ובינתיים היא הסריחה וירד הערך שלה (מזמן שקרה הנזק עד שעת העמדה בדיון) - המזיק לא צריך להשלים את סכום הנזק כפי המצב העכשווי שלה, אלא כפי המצב שהיתה שווה מיד לאחר שהזיק אותה ומתה, והניזק הפסיד.